

Människan, djur och hälsa

Recenserad bok: Humanimalt. Oss djur emellan i medicin och samhälle förr och nu

Redaktör: Motzi Eklöf

Förlag: Exempla förlag, Malmköping, 2020

Denna korta antologi innehåller ett högst dagsaktuellt ämne mitt i covid-19 pandemin nämligen hur människors hälsa kopplas till andra djur och hur detta ibland täta förhållande kan ha förödande hälsokonsekvenser. I boken beskrivs sambandet mellan människa, djur och hälsa med olika historiska exempel vilka ger läsaren nyttigt underlag till reflektion om infektioner men även en bredd av andra ämnen.

Ett övergripande begrepp som behandlas i boken är *One Health* som Världshälsoorganisationen arbetar utifrån för att beskriva koppling mellan människans hälsa och djur huvudsakligen för att beskriva faran i transmission av infektiösa material mellan människor och djur, det vill säga zoonoser. Dock handlar boken inte enbart om zoonoser men även forskning/lärande där djur är involverade samt djurprodukter som behandlingsmaterial eller föda. Boken spanar brett fält från infektioner i Romarnas tider fram till epidemier och antibiotikaresistens i närtid och djur som ekorrar, bältesdjur, kor, grodor, kyckling med mera får utrymme. Exempelen tas fram i enskilda kapitel, ibland om enstaka (om än misslyckade) experiment eller om samhällsstrukturer gällande vem som har företräde i tolkningen av bakteriologi (läkare vs veterinärer) och reglering av föda till människor. Således finns många infallsvinklar som redovisar hur komplext människans förhållande till djur och hälsa är.

Bokens första kapitel av Ann Gustavsson, arkivarie och osteolog, behandlar leprans historia vilken följs av Johanna Widenbergs, docent i historia, redogörelse för en tradition av att öppna döda djur i 1700-talet och hur detta ledde till att mjältbrand kunde spridas. Dessa kapitel ger en inblick i sjukdomar som var mycket vanliga förr men som de flesta av oss i dag endast har en vag idé om.

I ett annat kapitel tar Elin Björk, disputerad forskare, upp ett (för oss i dag) totalt värdelöst experiment i slutet på 1800-talet på igelkottar och David Thorsén, lektor i idéhistoria, beskriver hur dissektioner användes i undervisning och öppnade för sexualundervisning på ett för tiden passande sätt. Dessa kapitel handlar om hur vi människor lär oss om världen och oss själva utifrån djurs biologi.

Detta följs av kapitel som rör stora samhällsförändringar där Henrik Björck, professor i idé- och lärdomshistoria, beskriver konflikten mellan läkare och veterinärer om vilken profession som skulle styra det nya statliga bakteriologiska laboratoriet i början av 1900-talet. Marie Clark Nelson, professor emerita i socialhistoria, tar upp Robert Kochs upptäckt av tuberkulos i slutet av 1800-talet

vilket knyter an till Lars-Erik Appelgrens, professor emeritus i farmakologi, diskussion om tuberkulins användning att bekämpa bovin tuberkulos. Dessa tre kapitel ger en insyn i hur bakteriologin blev formellt en del av samhällsätgärdena i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Bokens redaktör Motzi Eklöf, medicinhistoriker och docent, redogör kort för historien om bekämpningen av smittkoppor och några utbrott i Sverige där vaccination var avgörande för utrotningen. I följande kapitel av Charles Olsson, anhörig och jurist, problematiseras hur biverkningar av nya preparat (till exempel vaccin) ska hanteras samt hur de som drabbas av oförutsägbara biverkningar ska kompenseras.

Christer Nordlund, professor i idéhistoria, tar upp exempel av transplanterade hormonproducerande vävnader mellan arter som Maria Josephsson, disputerad forskare, fördjupar med redogörelse av användning av kalvthymus för behandling av cancer hos människa utanför etablerat sjukvård. Detta leder till en intressant diskussion om just hur reglering av mellan-arters överföring av vävnad kan väcka starka åsikter.

Bokens avslutande tre kapitel handlar snarare om reglering och hantering av födoproduktion. Marianne Elvander, professor emerita och veterinär, skriver om den fruktade prionsjukdomen ”galna kosjukan” som ledde till konflikter om hantering av misstänkta infekterade djur. Cecilia Jernberg, disputerad forskare och bakteriolog, beskriver reaktionerna i mitten av 1900-talet när en utbredd salmonella kunde härledas till ett enskilt slakteri och hur detta kan jämföras med nyare campylobacterutbrott 2016. Alexandra Welusxewski, professor i ekonomisk historia, avslutar på lite mera positivt sätt om Sveriges proaktiva arbete med att minska antibiotikaanvändning i djuravel senaste årtionden.

Texterna i antologin är korta och lättlästa men illustrationerna - ritade allt tillbaka till 1500-talet - är inte ett mindre skäl till uppmärksamhet och gör boken till en ren njutning att läsa.

Boken inger mycket att tänka över under dagens (med all största sannolikhet) zoonos-orsakade kris. Det är värdefullt och intressant att få korta beskrivningar av flera olika perspektiv, fast den största bristen i boken är hur vissa kapitel lämnar läsaren hungrig efter mer. Jag rekommenderar boken för alla historieintresserade inom sjukvården eller andra som vill få material till diskussion och tankeomställare.

Steinn Steingrímsson
Docent och specialist i psykiatri
Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Göteborg